De roem van het 'Rijntje'

Literaire *celebrity culture* rond Elias Annes Borger

Rick Honings

The fame of 'The Rhine'. *Celebrity culture* around Elias Annes Borger

No destiny has provoked so much compassion in the nineteenth century as that of the Frisian scholar and poet Elias Annes Borger (1784-1820). Although nowadays hardly anybody has heard of him, in the nineteenth century he was a well-known poet, though he only published a few poems for special occasions. Particularly famous at the time was the 'The Rhine, in the spring of the year 1820', which he wrote after the death of his second wife. Throughout the nineteenth century the poem became a cultural reference point in the Netherlands. Mainly because of this literary work, Borger posthumously received the position of a literary celebrity. This article analyses why the poem remained popular for such a long period of time. Furthermore, it explores the mythologization and 'fan culture' around Borger himself. The case of Borger is exemplary of the literary celebrity cult around a poet in the nineteenth century.

Geen lot heeft in de negentiende eeuw zoveel medelijden opgewekt als dat van de Friese geleerde en dichter Elias Annes Borger (1784-1820).[1] Illustratief is een passage in Nicolaas Beets' *Camera Obscura*. De student Hildebrand brengt een bezoekje aan de familie Stastok en woont er een avondje met visite bij. De gasten oefenen invloed uit op mevrouw Dorbeen om haar voordrachtskunsten te tonen. Veel overredingskracht hebben ze niet nodig: 'Kom, het Rijntje dan nog maar reis.' Daarop pakt zij haar schaartje, waarmee ze het metrum aangeeft, en begint ze met een door verlegenheid hese stem te spreken. Al na een paar regels lezen we: 'Toen zij zoover gekomen was, hield mevrouw Dorbeen haar zakdoek voor den mond en had een hevigen aanval van hoesten.' Overmand door haar emoties kan ze niets doen dan stotteren, sputteren en

1 Dit artikel is geschreven in het kader van mijn door NWO gefinancierde Veni-project *The Poet as Pop Star. Literary Celebrity in the Netherlands 1780-1900*, dat ik momenteel aan de Universiteit Leiden uitvoer. Over Borger: C. van der Woude, *Elias Annes Borger (1784-1820). Een geleerde-leven in het begin der 19e eeuw* (Kampen 1975); Peter van Zonneveld, 'Ellendig leven. Elias Annes Borger', *De Gids* 146 (1983) 469-474. Ook opgenomen als 'De droeve zanger aan de Rijn. Het leven van Elias Annes Borger', in: Rick Honings en Olf Praamstra, *Ellendige levens. Nederlandse schrijvers in de negentiende eeuw* (Hilversum 2013) 65-73.

Afb. 1 Mevrouw Dorbeen uit Hildebrands verhaal 'De familie Stastok declameert het "Rijntje"'. Tekening door Karel Thole.

snotteren en met haar ogen rollen, hetgeen Hildebrand de uitspraak ontlokt: 'Aldus ging mevrouw Dorbeen voort op een hartroerende wijze het hartroerende meesterstuk des grooten Borgers te bederven.'[2] Dat meesterwerk is de ode 'Aan den Rhijn, in de lente van het jaar 1820'. Borger schreef het gedicht na het overlijden van zijn echtgenote dat jaar. Het is een klassiek vers van zes strofen van elk twaalf regels, waarin hij de Rijn toezingt:

> Te Katwijk, waar de zoute golven,
> o Rijn! u wachten in haar' schoot,
> Daar ligt in 't schrale zand bedolven
> Mijn kostbaar offer aan den dood.
> 'k Wil tranen met uw waatren mengen;
> Belast u met dien zilten vloed;
> De droeve zanger heeft geen' moed,
> Die tranen op het graf te plengen
> Der Gade, nooit genoeg beschreid. –
> Gij, oude Rijn! wees gij mijn bode,
> En voer ter rustplaats mijner Doode
> De tolken mijner menschlijkheid.[3]

Mevrouw Dorbeen was niet de enige die ontroerd raakte bij het lezen van de

2 Nicolaas Beets, *Camera Obscura*. Ed. Willem van den Berg e.a. (Amsterdam 1998) 80-81.
3 E.A. Borger, *Dichterlijke nalatenschap* (Leiden etc. 1836) 74-75.

ode. En Beets stond, hoewel de uitspraak van Hildebrand niet gespeend is van ironie,[4] niet alleen in zijn bewondering voor Borger. In de negentiende eeuw leefde het vers voort in het culturele geheugen van veel Nederlanders; het paste perfect in de orale cultus van de vroege negentiende eeuw.[5] Het gedicht, dat men zou kunnen bestempelen als een elegie, past in de traditie van de funeraire poëzie.[6] Omstreeks 1800 kwam de elegie weer in de mode. Het genre speelde een belangrijke rol in de poëticale vernieuwing – de opkomst van de authenticiteitseis – die zich omstreeks 1800 voltrok.[7] Ellen Krol heeft erop gewezen dat het gedicht het geluk in kleine kring bewierookt en daarom ook tot de huiselijke poëzie gerekend kan worden, die in de vroege negentiende eeuw zeer populair was.[8]

Het oeuvre dat Borger heeft nagelaten is niet groot. Hij schreef vooral gelegenheidspoëzie. Meer dan twintig gedichten heeft hij niet vervaardigd. Het merendeel werd jaren na zijn dood uitgegeven als *Dichterlijke nalatenschap* (1836). Het bundeltje was een succes en werd tot 1870 zeven keer herdrukt.[9] Men zou kunnen stellen dat Borger beroemd is geworden en lang is gebleven dankzij dat ene vers: 'Aan den Rhijn'. Hoe is het te verklaren dat tijdgenoten zo geboeid waren door dit dichtstuk? En hoe hangt dit samen met de roem van de figuur Borger? In dit artikel wordt een verklaring gezocht voor het feit dat Borgers gedicht vrijwel de hele negentiende eeuw populair was. Daarnaast wordt nagegaan welke vormen van fancultuur er rondom de figuur van Borger zichtbaar, en welke processen van mythevorming werkzaam waren. Borger kan zo dienen als een casus ter illustratie van de literaire *celebrity culture* die rondom dichters in de negentiende eeuw bestond.

Inkadering en opbouw

Sinds enige jaren bestaat er aandacht voor *celebrity culture*, zowel voor de theorie als voor de geschiedenis van het fenomeen.[10] Er verschijnen monogra-

4 Het is niet duidelijk wat de visie van Beets op Borger was. Vermoedelijk hadden de studentauteurs een wat dubbelzinnige positie te opzichte van hem. Vergelijk de inleiding bij de *Dichterlijke nalatenschap* van Borger, waarin de uitgever schreef over Borger, 'wiens dichttalent het opkomend geslacht wel niet overeenkomstig zal vinden met de thans meer en meer zich verheffende school'. Zie Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, v.

5 Vergelijk W. van den Berg, 'Sociabiliteit, genootschappelijkheid en de orale cultus', in: Marijke Spies (red.), *Historische letterkunde. Facetten van vakbeoefening* (Groningen 1984) 151-170.

6 Zie S.F. Witstein, *Funeraire poëzie in de Nederlandse Renaissance. Enkele funeraire gedichten van Heinsius, Hooft, Huygens en Vondel bezien tegen de achtergrond van de theorie betreffende het genre* (Assen 1969).

7 Jan Oosterholt, *De ware dichter. De vaderlandse poëticale discussie in de periode 1775-1825* (Assen 1998).

8 Vergelijk Ellen Krol, *Huiselijke poëzie* (Amsterdam 1999) 194.

9 Ter gelegenheid van de herdenking van het tweehonderdste geboortejaar van de dichter verscheen er nog een facsimile-uitgave, ingeleid door Freerk Marten Ringnalda. Elias Annes Borger, *Gedichten* (Joure 1984).

10 Over de theorie en geschiedenis van *celebrity* in het algemeen zie bijvoorbeeld Chris Rojek, *Celebrity* (London 2001); Graeme Turner, *Understanding celebrity* (London 2004); Fred Inglis, *A short history of celebrity* (Princeton 2010); Robert van Krieken, *Celebrity society* (London 2012).

fieën en bundels met artikelen, er is het *Celebrity Studies Journal* en er worden grote internationale congressen aan het onderwerp gewijd. Ook het onderzoek naar één specifieke vorm hiervan, *literary celebrity*, is aan een opmars bezig. Daarbij ligt de nadruk vooral op de Angelsaksische literatuur en op beroemde canonieke auteurs uit die regio. Vooral twee perioden hebben internationaal gezien al veel aandacht gekregen: de negentiende eeuw[11] en de periode van het modernisme.[12] Ook over de relatie tussen *celebrity* en gender is inmiddels al het een en ander gepubliceerd.[13] In Nederland heeft het onderwerp *literary celebrity* tot op heden echter nog maar relatief weinig aandacht gekregen.

In de secundaire literatuur wordt de vraag gesteld wanneer het fenomeen *celebrity culture* zijn oorsprong vindt. Hoewel beroemdheidscultuur volgens sommige onderzoekers een tijdloos verschijnsel is, was er sprake van een bloeiperiode in de vroege negentiende eeuw.[14] In het internationale debat wordt doorgaans een parallel gelegd tussen de toenemende fascinatie voor beroemdheden en de opkomst van de romantiek. Het besef rijpte dat de kunstenaar een bijzonder iemand was, een soort priester of profeet, verheven boven 'gewone' mensen. Diens talent was niet aangeleerd, maar aangeboren. Internationaal wordt Lord Byron vaak aangewezen als de eerste echte *celebrity* in de literatuurgeschiedenis.[15] Dat hing ermee samen dat hij erin slaagde een herkenbaar imago – een *branded identity* – te creëren. Bovendien werd hij, meer dan tevoren, als een *celebrity* bejegend door fans.[16] Zo ontving hij vele 'fan letters', vooral van vrouwelijke bewonderaars.[17]

In het onderzoek naar *literary celebrity* kunnen globaal twee onderzoeksgebieden worden onderscheiden. Enerzijds is er aandacht voor de wijze waarop beroemde schrijvers zelf hun imago vormgaven (*self-fashioning*) en zo bijdroegen aan hun roem, anderzijds wordt onderzoek verricht naar de publiekszijde (fancultuur). Elders heb ik bijvoorbeeld laten zien hoe Willem Bilderdijk, die gezien werd als de grootste dichter van zijn tijd, erin slaagde een uniek imago tot stand te brengen, en hoe er tegelijkertijd vormen van li-

11 Zie bijvoorbeeld Eric Eisner, *Nineteenth-century poetry and literary celebrity* (New York 2009); Tom Mole (red.), *Romanticism and celebrity culture, 1750-1850* (Cambridge 2009).

12 Vergelijk Loren Glass, *Authors Inc. Literary celebrity in the modern United States, 1880-1980* (New York 2004); Timothy W. Galow, *Writing celebrity. Stein, Fitzgerald, and the modern(ist) art of self-fashioning* (Basingstoke 2011); Jonathan Goldman, *Modernism is the literature of celebrity* (Austin 2011).

13 Over vrouwen en *literary celebrity*: Alexis Easley, *Literary celebrity, gender and Victorian authorship, 1850-1914* (Newark 2011); Brenda R. Weber, *Women and literary celebrity in the nineteenth century. The transatlantic production of fame and gender* (Farnham 2012).

14 Vergelijk Leo Braudy, *The frenzy of renown. Fame & its history* (New York 1986).

15 Zie Tom Mole, *Byron's romantic celebrity. Industrial culture and the hermeneutic of intimacy* (Basingstoke 2007); Ghislaine McDayter, *Byromania and the birth of celebrity culture* (Albany, N.Y. 2009).

16 Over negentiende-eeuwse fancultuur in internationaal perspectief zie Eric Eisner (red.), *Romantic fandom. A romantic circles praxis volume*. University of Maryland, April 2011. (Online source: http://www.rc.umd.edu/praxis/fandom/index.html). Over literaire fancultuur in Nederland vanaf 1800 tot nu zie het themanummer van *Spiegel der Letteren* 3 (2014) dat ik met Gaston Franssen samenstelde.

17 Vergelijk Fiona MacCarthy, *Byron. Life and legend* (London 2003) 162-163.

teraire fancultuur rondom deze auteur tot uiting kwamen.[18]

In de context van *literary celebrity* lijkt Borger een wat vreemde eend in de bijt. Vergeleken met Byron of Bilderdijk was hij geen publieke figuur met een opvallend imago. Zonder twijfel was Borger tijdens zijn leven enigszins bekend, als geleerde en dichter. Hij werd echter pas echt beroemd na zijn dood in 1820. In dit artikel wil ik, door Elias Annes Borger als casus te kiezen, beide onderzoeksperspectieven verenigen. In het eerste deel van het artikel zal ik ingaan op de wijze waarop Borger zichzelf positioneerde, door in te gaan op twee onbekende poëticale teksten van zijn hand. In zijn specifieke geval is er iets bijzonders aan de hand, omdat hij vooral beroemd werd vanwege één gedicht. Daarom neem ik in de daarop volgende paragraaf 'Aan den Rhijn' onder de loep om te zien met welke strategieën Borger in het gedicht *zelf* wellicht een bijdrage heeft geleverd aan de populariteit ervan.[19] In het tweede deel van dit artikel ga ik vervolgens in op de receptie- of publiekszijde van Borgers roem. Meer specifiek: op de uitingen van fancultuur en processen van mythevorming rondom de auteur. Voordat ik daaraan toekom, ga ik echter eerst kort in op Borgers tragische levensloop en op zijn dichtstuk, dat lange tijd als een cultureel referentiepunt diende.

Een tragisch leven en een cultureel referentiepunt

Borger werd geboren op 26 februari 1784 in Friesland, als zoon van een jeneverstoker. Omdat hij goed kon leren, mocht hij, ondanks zijn bescheiden afkomst, gaan studeren, in Leiden. De keuze viel op de theologie, waarvoor hij in 1801 werd ingeschreven. In 1807 was hij getuige van de buskruitramp. Datzelfde jaar verdedigde hij zijn dissertatie. Het werd een promotie 'met de kap', met de hoogste lof. Al spoedig werd hij aangesteld als lector in de theologie aan de Leidse hogeschool. Later volgde zijn benoeming tot hoogleraar in de godgeleerdheid (1815-1817) en in de klassieke talen en algemene geschiedenis (1817-1820). De jeugdige professor was een fenomeen. Willem de Clercq, die in 1814 de toen dertigjarige Borger had gezien, beschreef hem in zijn dagboek als volgt:

> Een nog jong blond mensch grof en onaanzienlijk bleek van uitzigt. Zie daar den groten Borger. Hij scheen veel te hebben van 't geen de Engelschen *wit* noemen en was zeer vrolijk doch men zoude in hem waarachtig geen hoogleeraar in de godgeleerdheid vermoed hebben. Hij heeft het vriesch accent klimt op de bomen als een aap en springt als een kakkerlak.[20]

18 Rick Honings, 'De mythe van de dichter. Willem Bilderdijks beroemdheidscultus', *Nederlandse Letterkunde* 1 (2014) 1-32; Rick Honings, '"Mijn Heer, ben jij die groote Poëet!" Literair toerisme in de vroege negentiende eeuw', *Spiegel der Letteren* 3 (2014) 279-307.

19 Internationaal is onderzocht hoe Byron in zijn werk tactieken gebruikte om een idee van intimiteit te creëren bij zijn lezers, wat de 'hermeneutic of intimacy' wordt genoemd. Zie Mole, *Byron's romantic celebrity.*

20 *Online dagboek Willem de Clercq* IV (1814) 112 (http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/

Afb. 2 Portret van Elias Annes Borger (1784-1820). Prent door Philippus Velijn, naar het schilderij van Ezechiel Davidson in de Senaatskamer van de Universiteit Leiden. Collectie Rijksmuseum.

Zo voorspoedig als zijn professionele carrière verliep, zoveel tegenslagen kreeg hij te verduren in zijn persoonlijke leven. In de zomer van 1814 trad hij in het huwelijk met Abrahamina van der Meulen. Het was een gelukkige verbintenis, maar de vreugde sloeg al spoedig om in rouw. Zij bracht een gezonde zoon ter wereld, maar stierf zelf enkele dagen later in het kraambed. Ze was pas vierendertig jaar oud. Borger was ontroostbaar. Zijn verdriet verwerkte hij in het vers 'Iets voor mijn kind'.[21] In een rouwadvertentie schreef hij: 'In minder dan één jaar, man, vader en weduwnaar, beveel ik mij en mijn kind aan God, en in de voorbede van allen, die mijn toestand bezeffen.'[22]

Desondanks slaagde hij erin zijn leven weer op de rails te krijgen. Hij hervatte de studie en hervond zijn evenwicht. In april 1819 trouwde hij opnieuw, ditmaal met Cornelia Scheltema, een Friezin van geboorte. Wederom duurde zijn geluk slechts kort. Ook zijn tweede vrouw stierf in het kraambed, in februari

declercq).
21 E.A. Borger, *Iets voor mijn kind* (Leiden 1815).
22 *Leeuwarder courant,* 30 juni 1815.

1820, enkele dagen nadat óók hun pasgeboren dochtertje was overleden. Borger was er kapot van. J.R. Thorbecke, die de verslagen weduwnaar als student terzijde stond, schreef aan zijn ouders:

> Zoo er geene onsterflijkheid of derzelver overtuiging bestond, er was geen troost voor het gemis, niets dat de wanhoop wederhield; en nu zelf, in het nieuwe dezer smartvolle, onbeschrijflijk smartvolle wonde is dit goddelijk geloof meer verzagting dan vertroosting.[23]

Na de eenvoudige begrafenis richtte Borger zich weer op de studie. Maar hij werd nooit meer dezelfde. Zijn scherts en geestigheid was hij voor altijd kwijt.[24] In de zomer van 1820 werd hij getroffen door een ernstige ziekte. Vanaf toen ging het snel bergafwaarts. Borger stierf op 12 oktober van dat jaar te Leiden. Hij was niet ouder dan zesendertig jaar. Zijn vroege dood maakte ongewoon veel indruk. Borger liet een oude moeder na en zijn zoon, die pas in 1882 zou overlijden. Zijn gebeente rust in het sobere familiegraf op de kleine ommuurde begraafplaats van Katwijk aan Zee.[25]

Na zijn dood groeide Borger uit tot een beroemdheid. Er werden rederijkerskamers naar hem vernoemd te Arum, Borger, Enkhuizen, Joure, Leiden en Oudewater, en het 'Rijntje' werd keer op keer gedeclameerd.[26] Behalve in het Fries, werd het ook vertaald in het Frans, Latijn, Engels en Duits. Uit een boek met *Herinneringen van mijne academiereis in 1843* van Abraham des Amorie van der Hoeven junior blijkt dat men ook buiten Nederland een mening had over Borger. In Berlijn raakte hij in gesprek met een Duitser, die zou hebben opgemerkt: ''t Schoonste vers in de Hollandsche taal is Borgers gedicht aan den Rhijn, maar dat is slaafs den trant van Schiller nagebootst.' De Nederlander noemde dit 'majesteitschennis'.[27] Van de Engelsman John Bowring weten we dat hij waardering had voor Borger; hij maakte een vertaling van diens 'heerlijken lierzang'.[28]

In Nederland zelf ging Borgers vers functioneren als een cultureel referentiepunt. Zelfs Busken Huet was positief en noemde het een gedicht dat alle andere in schoonheid overtreft.[29] In bloemlezingen en handboeken werd het opgevoerd als voorbeeld van een tekst die geschikt was om te oefenen met

23 J. Brandt-van der Veen, *Het Thorbecke-Archief, 1798-1872. Deel 1: 1798-1820* (Utrecht 1955) 362.
24 J.H. van der Palm en H. Tollens Cz, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger, plegtig gevierd op den 20 december 1820, in naam der Leydsche afdeeling van de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen* (Leiden 1821) 50.
25 Zie Peter van Zonneveld, 'Drukke u de lijksteen zacht. Het graf', *Literatuur* 10 (1993) 39-40.
26 Oscar Westers, *Welsprekende burgers. Rederijkers in de negentiende eeuw* (Nijmegen 2003) 449, 451, 455, 460, 462, 466. Het vers is te vinden in de door Westers opgestelde lijst met populairste titels (p. 482). Over de rederijkerskamer *Borger* te Oudewater zie Anita de Bruijn, 'Van reciteren naar amuseren. De ontwikkeling van Borger 1854-1886', *De Negentiende Eeuw* 16 (1992) 198-205.
27 Abraham des Amorie van der Hoeven Jr., *Herinneringen van mijne academiereis in 1843*. Tweede druk (Leeuwarden 1857) 169. Het is niet bekend naar welk gedicht van Schiller wordt verwezen.
28 John Bowring, *Brieven van John Bowring, geschreven op eene reize door Holland, Friesland en Groningen, voorafgegaan door Iets over de Friesche letterkunde, en gevolgd door Iets over de Hollandsche taal en letterkunde van den zelfden* (Leeuwarden 1829-1830) 73.
29 Cd. Busken Huet, *Litterarische Fantasien en Kritieken* 24 (Haarlem z.j.) 14.

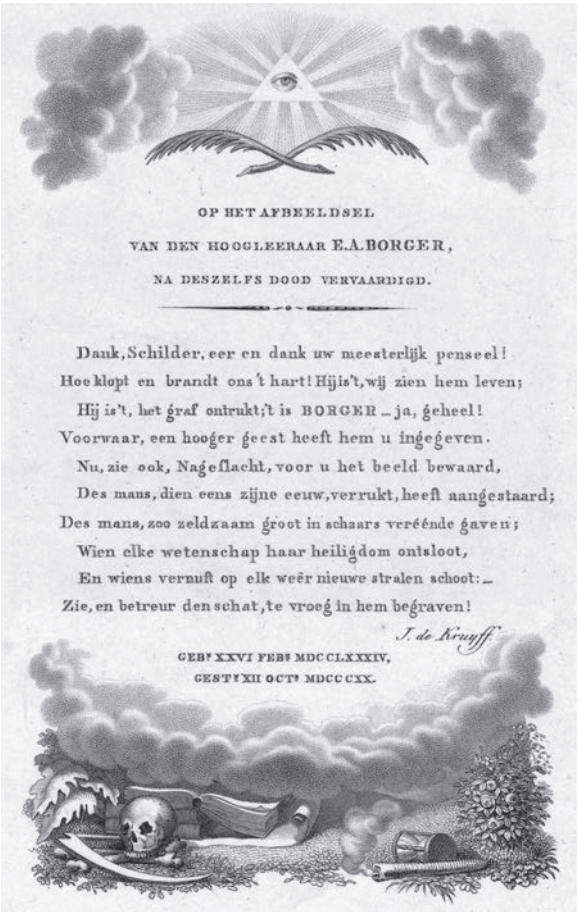

OP HET AFBEELDSEL

VAN DEN HOOGLEERAAR E.A.BORGER,

NA DESZELFS DOOD VERVAARDIGD.

Dank, Schilder, eer en dank uw meesterlijk penseel!
Hoe klopt en brandt ons 't hart! Hij is't, wij zien hem leven;
Hij is't, het graf ontrukt; 't is BORGER – ja, geheel!
Voorwaar, een hooger geest heeft hem u ingegeven.
Nu, zie ook, Nageslacht, voor u het beeld bewaard,
Des mans, dien eens zijne eeuw, verrukt, heeft aangestaard;
Des mans, zoo zeldzaam groot in schaars verëende gaven;
Wien elke wetenschap haar heiligdom ontsloot,
En wiens vernuft op elk weêr nieuwe stralen schoot: –
Zie, en betreur den schat, te vroeg in hem begraven!

J. de Kruyff.

GEB. XXVI FEB. MDCCLXXXIV.
GEST. XII OCT. MDCCCXX.

Afb. 3 Gedicht van Jan de Kruyff junior, naar aanleiding van het overlijden van Elias Annes Borger in 1820. Onderaan zijn vanitassymbolen afgebeeld, zoals een schedel, een zeis, een zandloper en een gedoofde fakkel; bovenaan ziet men het Alziend Oog. Collectie Rijksmuseum.

voordragen. Naar aanleiding van B.H. Lulofs werk *De Declamatie; of de kunst van Declaméren en Recitéren* (1848), waarin deze uitvoerig aandacht aan Borgers vers besteedde, en het regel voor regel besprak,[30] werd geschreven over de vraag op welke manier men de ode het beste kon declameren: zittend of staand? Volgens een criticus van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* was zittend beter, omdat het onderwerp geen pas gaf 'aan het acteren' te raken, met overdreven gebaren. Tevens vroeg de recensent zich af hoe Borger zijn vers zelf zou hebben gelezen. Zijn conclusie luidde 'dat hij 't deed in diep nadenken, òf zittende, òf leunende tegen den stam van een' boom.'[31]

In schoolboekjes kregen kinderen les over Borger. Fragmenten van zijn ode moesten zij uit het hoofd leren.[32] Het 'zedelijk godsdienstig leesboek voor

30 Zie hierover ook W. van den Berg, 'Sociabiliteit, genootschappelijkheid en de orale cultus', 166.
31 *Vaderlandsche Letteroefeningen* (1849) 32.
32 A. Evers, *Vertellinkjes en versjes. Een leesboekje voor de Christelijke school* (Kampen 1891) 14-17.

de volksschool' *Korenaren* (1888) gebruikte Borger in een stukje met de titel 'Doet uw best!', als voorbeeld van een man die in zijn jeugd arm was, maar die zich dankzij zijn 'ijzeren volharding' had weten op te werken.[33] Tal van verhalen en romans bevatten bovendien intertekstuele verwijzingen naar Borgers vers. Zo lezen we in een verhaal van Adriaan van der Hoop junior een passage waarin het personage Frederik tot tranen toe geroerd is: 'Die tranen zijn de tolken uwer menschelijkheid, (riep WILLEM enthusiastisch uit,) dat heeft de groote BORGER gezegt in zijn heerlijk vers *aan den Rhijn.*'[34] In 1838 maakte de predikant H.F.T. Fockens een reisje langs de Rijn. Vanuit Keulen bracht hij schriftelijk verslag uit. Vanaf een terras genoot hij van het uitzicht, en overdacht hij de reis,

> [...] terwijl wij den ouden Vader *Rijn* met BORGER baden, om ook de bode der wenschen van ons hart aan onze geliefden, met wie wij ons den vorigen avond in het logement schriftelijk onderhouden hadden, te willen wezen.[35]

Borgers wanhopige uitspraak 'Ik wensch geen' stap terug te treden / Op de afgelegde levensbaan' werd eveneens een gevleugelde uitspraak, zelfs in koninklijke kringen. Prins Alexander, de jonggestorven zoon van koning Willem III, zou tegen zijn dominee hebben gezegd: 'Ik ben nog geen dertig jaren oud, en zeg het reeds Borger na', waarna hij de regels uit het gedicht citeerde.[36]

Omstreeks 1868 verscheen de zesde druk van Borgers *Dichterlijke nalatenschap* als een 'volksuitgaaf' in een oplage van tienduizend exemplaren. De prijs bedroeg dertig cent.[37] Borgers roem was evenwel van korte duur. Aan het eind van de negentiende eeuw las vrijwel niemand hem meer. Mogelijk hing dat samen met het feit dat er geleidelijk een einde kwam aan de orale cultus, en nieuwe literaire ideeën hun intrede deden. In een brief aan Multatuli van 6 juni 1860 noemde Jacob van Lennep Borgers verzen 'vervl[oekte] prullen'.[38] Veelzeggend is dat de samenstellers van de bloemlezing *Nederlandsche letterkunde, de voornaamste schrijvers der vier laatste eeuwen* (1874) het eens zo geliefde gedicht niet meer opnamen. In een beoordeling van het werk vroeg een recensent zich af of hij het hiermee eens was. Hij antwoordde met een volmondig 'ja!'.[39] De Tachtigers gaven geen blijk van enige waardering voor Borger. Willem Kloos schaarde 'den onnoozelen Borger' zelfs in een rijtje met 'den langdradigen Loosjes' en 'den zotten Helmers'.[40] Alleen in Friesland leefde de herinnering aan Borger langer voort. Zo werd er op 26 februari 1884, ter gele-

33 P. Hulshoff, *Korenaren. Zedelijk godsdienstig leesboek voor de volksschool* (Dockum 1888) 45.
34 A. van der Hoop Jr., *Het klaverblad. Oorspronkelijke verhalen, aan de geschiedenis des vaderlands ontleend* (Rotterdam 1837) 223.
35 H.F.T. Fockens, 'Herinneringen aan een' tiendaagschen reistogt langs den Rijn, in september 1838', *Vaderlandsche Letteroefeningen* (1839) 300 (Mengelwerk).
36 Ontleend aan H.A. Gomperts, *Intenties 1,2 en 3. Essays en kritieken* (Amsterdam 2003) 516.
37 *Opregte Haarlemsche Courant*, 29 januari 1869.
38 Multatuli, *Volledige werken* X (Amsterdam 1960) 242.
39 *Vaderlandsche Letteroefeningen* (1874) 251.
40 Willem Kloos, *Nieuwere Literatuurgeschiedenis* 10 (Amsterdam z.j.) 95.

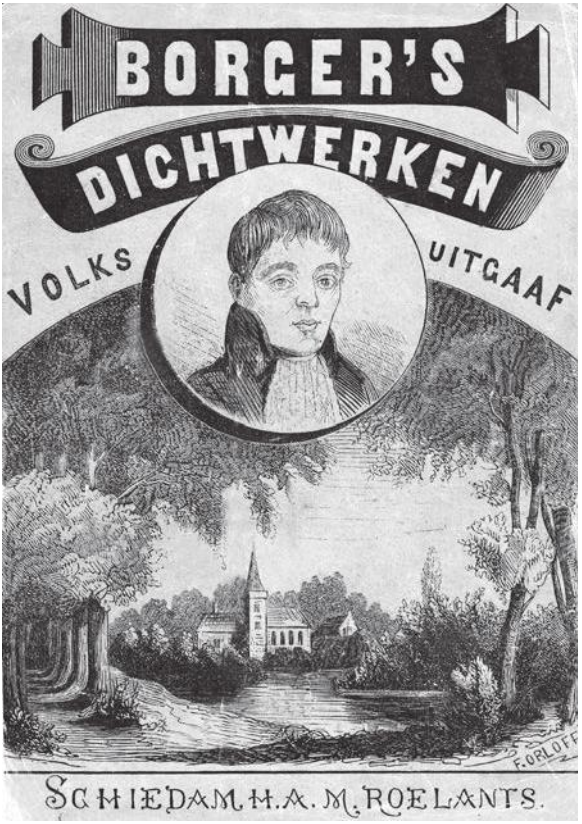

Afb. 4 Omslag van de 'volksuitgaaf' van Borgers Dichterlijke nalatenschap *(Schiedam 1868). Deze zesde druk verscheen in een oplage van tienduizend exemplaren. Particuliere collectie.*

genheid van zijn honderdste geboortedag, een gedenksteen onthuld op de gevel van zijn geboortehuis, Midstraat 5 te Joure.[41] Vijftig jaar later werd Borger herdacht met een tentoonstelling te Leeuwarden en één te Joure, met portretten, autografen, tekeningen en geschriften. Een van de genodigden was Cornelis Borger, die afstamde van een zuster van de dichter.[42]

Twintigste-eeuwse literatuurhistorici hadden maar weinig op met Borger en zijn dichtstuk. Gerrit Kalff beschouwde het als 'aanwijzer van het laag literair peil te onzent in 1820'. Hij vond het absurd dat dit vers in Nederland nog werd bewonderd, terwijl in Engeland Coleridge, Wordsworth, Byron, Shelley en Keats, in Frankrijk Lamartine en Hugo en in Duitsland Schiller, Novalis en Goethe roem verwierven.[43] Vanaf dat moment verdween Borger in de vergetelheid. Met uitzondering van enkele liefhebbers, zoals Gerrit Komrij – die Borgers vers opnam in zijn bloemlezing van de negentiende en twintigste eeuw – weet tegenwoordig vrijwel niemand meer wie de dichter was.

41 *Algemeen Handelsblad*, 1 februari 1884.
42 *Leeuwarder courant*, 9 februari 1934; *Algemeen Handelsblad*, 27 februari 1934.
43 G. Kalff, *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* 7 (Groningen 1912) 57.

Afb. 5 Titelprent van de uitgave van Borgers Dichterlijke nalatenschap *uit 1852. Collectie UB Leiden.*

Een verborgen visie op het dichterschap

Welk beeld van zichzelf als dichter droeg Borger uit en wat waren zijn poëticale ideeën? Het is moeilijk daarover iets op te merken; hij overleed voordat hij hierover had kunnen publiceren. Dat wil niet zeggen dat Borger zich niet met literaire zaken heeft beziggehouden. In genootschapskring hield hij meermalen voordrachten.[44] Gedrukt werden deze nooit, maar gelukkig is er een handschrift met *Leerreden en voorlezingen*, dat bewaard wordt in de collectie van Tresoar te Leeuwarden.[45] Borgers lezingen zijn tot op heden nog niet bestudeerd.[46] Hier worden er twee onder de loep genomen.

Zo las Borger een verhandeling voor over het dichterlijke genie. Tegenover zijn gehoor verontschuldigde hij zich voor zijn onbescheidenheid, omdat hij naar eigen zeggen noch een dichter, noch een genie was. Een dichterlijk genie is volgens hem in de eerste plaats iemand die 'lust of neiging tot de Dichtkunst'

44 Voor een globaal overzicht hiervan zie Van der Woude, *Elias Annes Borger (1784-1820),* 30 e.v.

45 E.A. Borger, *Leerreden en voorlezingen*. Collectie Tresoar, Leeuwarden, Hs. 1078. De diverse citaten in deze paragraaf uit voordrachten van Borger zijn aan dit ongepagineerde en ongedateerde manuscript ontleend.

46 Een uitzondering vormt Borgers *Disputatio de Misticismo.* Hagae Comitum [Den Haag] uit 1820. Deze filosofische verhandeling werd door Teylers Godgeleerd Genootschap met goud bekroond, en trok zowel in Nederland als in Duitsland de aandacht. Zie Van der Woude, *Elias Annes Borger (1784-1820)*, 24-28. Jan Oosterholt merkt op dat het werk in Nederland een rol heeft gespeeld in het debat over nationale identiteit en van invloed is geweest op de kritische receptie van de Duitse Romantiek. Hij typeert Borgers *Disputatio* als een 'aanval op het filosofisch idealisme van Fichte en Schelling'. Zie Oosterholt, *De ware dichter*, 70.

heeft. Iemand die naar de Parnassus gesleept moet worden, was in Borgers optiek geen vriend van de muzen: 'Neen, de ware dichter heeft behoefte om te dichten.' Als deze zijn gemoed uitstort, denkt hij niet aan zijn publiek. Bovendien moet hij scherpzinnigheid bezitten; hij dient 'met arendsoogen den ganschen omvang der betrekkingen' te overzien: 'Een dichter zonder verbeelding is een ligchaam zonder ziel, en het heerlykst onderwerp wordt onder zyne yskoude handen een dor geraamte.' Homerus, de grootvorst der dichters, was een voorbeeld van een auteur die erin slaagde met zijn vergelijkingen en zijn beschrijvingen bezielde poëzie te schrijven.

De verbeelding mocht dan belangrijk zijn voor het schrijven van poëzie, tegelijkertijd diende deze binnen de perken te blijven.[47] Zoals een schilder niet zomaar een paardenhoofd op een mensenlichaam kan schilderen, zo moest ook de dichter zijn verbeelding in bedwang houden: 'Of hebt gy het niet meermalen opgemerkt, dat ons gemoed ook by het schitterendste dichtstuk koud en ongevoelig blyft, wanneer het schittert ten koste van waarheid en natuur?' Hoe groter de omtrek is waarin de dichter zijn verbeelding laat ronddwalen, hoe minder effect zijn gedicht teweegbrengt, aldus Borger, net zoals de stralen van een brandglas minder krachtig worden als ze zich verspreiden. Daarom heeft het ware dichterlijke genie ook koelbloedigheid nodig, om – indien hij wordt weggesleept – zijn verbeelding te beteugelen en altijd de natuur en waarheid in het oog te houden.

Borgers opvatting over het dichterschap was dubbelzinnig. Enerzijds moest een auteur vrij zijn gevoelens uitstortten, anderzijds diende deze zich te laten sturen door klassieke kunstregels. Zelfs het schitterendste vernuft is niet in staat een geniaal kunstwerk voort te brengen, aldus de auteur, 'zoo het niet gepaard gaat met die tegenwoordigheid van geest, die onder het slingeren der hartstogten onwrikbaar het roer in handen, en de klippen in het oog houdt'. Wat de ware dichter kenmerkt is dan ook de 'bedaardheid des oordeels'. Met zijn voordracht nam Borger stelling in een debat dat in de vroege negentiende eeuw gevoerd werd. Aan de ene kant stond Bilderdijk, die voorstander was van totale gevoelsuitstorting, zonder enige belemmering. Aan de andere kant waren er letterkundigen als Siegenbeek en Van der Palm van mening dat kunstregels nodig waren voor het behoud van beschaving en zedelijkheid. Deze werden aangereikt door de klassieke auteurs, wier werk volgens Borger diende als 'eeuwig Palladium van alles, wat goed en schoon en edel is'. Met zijn voordracht koos hij dus voor een tussenpositie, die lijkt op wat Oosterholt de '*common sense*-poëtica' noemt.[48]

Borger mocht een geheel andere opvatting over het belang van kunstregels hebben, toch had hij bewondering voor Bilderdijk:

47 Dat inperken van de verbeelding lijkt aan te sluiten bij wat Gert-Jan Johannes het 'standaardbetoog' van de vroege negentiende eeuw heeft genoemd. Zie hierover Gert-Jan Johannes, *Geduchte verbeeldingskracht! Een onderzoek naar het literaire denken over de verbeelding. Van Van Alphen tot Verwey* (Amsterdam 1992).

48 Vergelijk Oosterholt, *De ware dichter*, hoofdstuk 3.

> [...] eenen man die als dichter van de geboorte van de Ilias van Homerus af, tot aan de Henriade van Voltaire toe (een tydperk van 3000 jaren) voor niemand behoeft te wyken, voor wien een Vondel en Milton zelfs zwichten moet, en die thans van alle dichters der wereld den hoogsten top van den Parnassus beklommen heeft.

Een vers dat deze in 1805 geschreven had op de dood van zijn dochtertje, had Borger naar eigen zeggen nooit zonder aandoening kunnen lezen.[49] Maar die ontroering verdween toen hij de persoon Bilderdijk had leren kennen. Voor de mens Bilderdijk – die nu eens Oranje, dan weer Napoleon en vervolgens Oranje bewierookte – kon hij geen begrip opbrengen. Dit was de reden dat hij weinig genoegen beleefde aan diens werken, al bleef hij hem een groot dichter vinden. De werken van iemand die zo onstandvastig was, ontroerden niet: 'omdat wy namelyk zyne woorden met zyn karakter vergelyken en dan gemeenzame gronden hebben om te denken: Hy meent het niet.' De dichter was dus noch oprecht, noch geloofwaardig.

Dit komt overeen met wat Borger in een andere verhandeling betoogde, over de 'bijzondere of personéle omstandigheden van den Redenaar of Schryver'. Volgens hem maakt een rede, of andere tekstsoort zoals een gedicht, pas indruk als de schrijver er zijn eigen hart in uitstort. Volgens Borger was het een vereiste om de persoon van de auteur te kennen, om diens werk te kunnen waarderen. Ook deze verhandeling is te lezen als een pleidooi voor authenticiteit. Het zou ongeloofwaardig overkomen indien een auteur zou schrijven over een felle strijd, terwijl het publiek hem als een lafaard kent; hij moet vooral onderwerpen kiezen die direct voortkomen uit zijn persoonlijke omstandigheden. Als de blinde dichteres Petronella Moens over het gemis van en haar verlangen naar het licht schrijft, is dat geloofwaardig, aldus Borger. Voor een andere auteur zou dat niet zo zijn. En zoals men geen overtuigend verslag kan schrijven over Rusland als men er nog nooit is geweest, of zoals een man niet over vrouwelijke gevoelens kan schrijven, zo dient een dichter zich evenmin uit te laten over zaken, gebeurtenissen of gevoelens die hem vreemd voorkomen. Het is interessant om te zien dat het juist Borgers persoon en leven waren die generaties lezers zouden blijven fascineren. Men zou kunnen zeggen dat Borger in de ode 'Aan den Rhijn' zijn eigen poëtica in de praktijk heeft gebracht. Want wat men er ook tegenin kan brengen, *niet* dat het ongeloofwaardig is.

Een verklaring voor de roem van één gedicht

Hoe is de beroemdheid van het gedicht 'Aan den Rhijn' te verklaren? Gebruikte Borger wellicht tactieken die een bijdrage aan zijn faam hebben geleverd? Het is niet voor het eerst dat de vraag gesteld wordt. De Leidse hoogleraar H.A. Gomperts probeerde in 1979 al een structuralistische verklaring voor de

49 Borger doelt hier op het gedicht 'Met een roosjen, gegroeid op 't graf van mijn jongst gestorven dochtertjen. Aan mijne egade' (1805), in: Willem Bilderdijk, *De dichtwerken* 10 (Haarlem 1858) 420-423.

populariteit van het vers te vinden. Er worden, aldus Gomperts, drie functies toegekend aan de Rijn. In de eerste plaats staat de Rijn symbool voor een vervlogen, gelukkige tijd; zoals het landvolk de rivier in de lente, na een periode van bevriezing, weer groet, zo is de dichter er in een eerdere periode gelukkig geweest. Ten tweede staat de Rijn voor de onherstelbaarheid van de ramp die hem heeft getroffen:

> Eer keert de Rijn weêr tot zijn wellen,
> Eer ik den slag vergeten zal.

Ten slotte symboliseert de rivier de kringloop, de 'onafwendbare voortgang van de tijd': 'De tijd rolt, als dees bergstroom, voort.' Waarom heeft 'Aan den Rhijn' zoveel indruk gemaakt op het publiek, vraagt Gomperts zich vervolgens af. Zijn antwoord is gebaseerd op nauwkeurig lezen:

> Hier wordt niet alleen gezegd dat het weer gekalmeerd is en de Rijn ontdooid, maar deze veranderingen, toegepast op het grote verdriet van de dichter, betekenen ook dat zijn razernij en zijn verstarring voorbij zijn. Een rust is ingetreden en een beweging is hervat. Het verdriet is verstild en beleefbaar geworden.
>
> De overdracht van de ontdooiing van de rivier op de gevoelens van de dichter is niet expliciet in het gedicht aanwezig, misschien niet eens bewust aangebracht. Mijn veronderstelling is, dat de *werking* van het gedicht vooral op die associatie berust, die ook voor de lezer onbewust kan blijven. Hier hebben we dan een voorbeeld van het verschijnsel dat Plato beschrijft: de poëzie ontduikt de censuur van onze beheersing door onze honger te bevredigen naar tranen en klachten die we bij onze eigen treurnissen met geweld in bedwang houden. Het beleven van andermans verdriet is weldadig.[50]

Gomperts verklaring is plausibel, en sluit aan bij wat Lut Missine heeft opgemerkt. Volgens haar is er sprake van een 'aantrekkingskracht van het persoonlijke'; lezers kunnen zich herkennen in de beschreven gebeurtenissen.[51] Het argument van de herkenbaarheid gaat zeker op voor Borgers gedicht. De dood was overal in de negentiende-eeuwse samenleving aanwezig. Cholera, pokken, malaria en andere ziekten eisten veel slachtoffers. Er was haast geen gezin dat niet met de dood in aanraking kwam. Kindersterfte was aan de orde van de dag. Bovendien stierven veel vrouwen in het kraambed. Omstreeks 1840 werd een Nederlandse vrouw gemiddeld slechts achtendertig jaar oud.[52] Zonder twijfel was Borgers vers succesvol, omdat veel lezers zich in zekere zin in de gebeurtenissen konden verplaatsen, omdat ze zelf of in hun omgeving iets vergelijkbaars hadden meegemaakt. Tegelijkertijd was Borgers rampspoed zo wreed, dat het afweek van wat gebruikelijk was.

Toch is die uitleg niet afdoende. Een andere verklaring waarom het vers zo

50 Gomperts, *Inventies 1,2 en 3*, 517.
51 Lut Missine, *Oprecht gelogen. Autobiografische romans en autofictie in de Nederlandse literatuur na 1985* (Nijmegen 2013) 14.
52 Gegevens ontleend aan Marita Mathijsen, *De gemaskerde eeuw* (Amsterdam 2002) 107.

geliefd was, is dat Borger erin slaagde het een universele geldigheid te verschaffen. Dat deed hij door op impliciete wijze een eeuwenoude verhaal in zijn gedicht te verwerken: de mythe van Orpheus en Eurydice.[53] Hoewel Borgers vers geen expliciete intertekstuele verwijzing bevat, moet het klassieke liefdesverhaal er voor negentiende-eeuwers wel degelijk in geresoneerd hebben. In Borgers obsessie met de (Oude) Rijn – die vanuit Leiden naar Katwijk voer en daar in de zee uitmondt – is een parallel te zien met de Styx in de onderwereld. Zoals het Orpheus niet lukt om de Styx over te varen om Eurydice ten tweeden male terug te krijgen – Charon weigert hem namelijk de overtocht – zo is de Rijn evenmin in staat Borger bij zijn gestorven geliefde te brengen die in Katwijk begraven ligt, ondanks de vele herinneringen die er voor de dichter aan verbonden zijn ('Gij, oude Rijn! wees gij mijn bode'). Orpheus stond, nadat hij Eurydice verloren had, machteloos aan de oever van de Styx: dichtbij, maar onmachtig om bij zijn geliefde te komen. Zo stond Borger aan de oever van de Rijn.

Zoals bekend raakte Orpheus Eurydice tot twee keer toe kwijt: de eerste keer toen ze door een adder gebeten werd, de tweede keer in de onderwereld, nadat Orpheus omkeek. Negentiende-eeuwers wisten dat Elias Annes Borger door een vergelijkbaar noodlot was getroffen: ook hij verloor tot tweemaal toe zijn geliefde. In de ode schreef hij:

> Eer keert de Rijn weêr tot zijn wellen,
> Eer ik den slag vergeten zal,
> Dien slag, die mij ten tweedemale
> De kroon deed vallen van het hoofd.[54]

Het leek wel alsof Borger, vele eeuwen later, nu hetzelfde lot als Orpheus moest ondergaan.

De Orpheus-mythe is overgeleverd in Ovidius' *Metamorfosen* en in Vergilius' *Georgica*. Wat is de functie van deze impliciete intertekstuele verwijzing? Natuurlijk zegt de allusie veel over de poëtica van Borger, die zoals we weten grote bewondering had voor de klassieke letterkunde en dit vak doceerde. In een verhandeling merkte hij op:

> De voortreffelykheid der oude Grieksche en Romeinsche schryvers boven ons is eene zoo algemeen erkende waarheid, dat hy, die deze gevestigde overtuiging zou willen verzwakken, zyne pleitzaak voor de regterstoel der onpartijdigheid met alle kosten zou moeten verliezen.[55]

In vrijwel al zijn verhandelingen verwees Borger onophoudelijk naar de grote Griekse en Latijnse auteurs. Volgens hem diende elke dichter uit de eigen tijd zijn kroon voor de voeten van de klassieken te werpen en uit te roepen: 'dáár

53 Over de nawerking van de Orpheus-mythe zie A. Provoost (red.), *Orpheus. Ontstaan, groei en nawerking van een antieke mythe in de literatuur, beeldende kunsten, muziek en film* (Leuven 1974).
54 Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 74.
55 Ontleend aan E.A. Borger, *Leerreden en voorlezingen*. Collectie Tresoar, Leeuwarden.

stond de menschelyke geest op het toppunt der beschaving, gelyk de zon aan den hemel op den middag.'[56]

Door zijn eigen levensverhaal impliciet in verband te brengen met een oude mythe, plaatste Borger zijn persoonlijke leed in een literair-historische traditie en gaf hij aan dat dit soort verdriet van alle tijden is. Tegelijkertijd bevat 'Aan den Rhijn' óók aanwijzingen die de lezer uitnodigen het werk te betrekken op het leven van de schrijver zélf. Zo is het hele vers geschreven in de ik-vorm, hetgeen de suggestie opwekt dat de 'ik' en de auteur één en dezelfde zijn; het gedicht is dan te lezen als een uitstorting van zijn gevoelens. De stijl is, zeker voor negentiende-eeuwse begrippen, weinig retorisch. In het vers wordt bovendien de Rijn aangesproken. Tijdgenoten wisten dat Borger een buiten bewoonde, Middelweg, aan de Rijn, buiten Leiden. Ook dat versterkte het idee van een autobiografische tekst, evenals de verwijzing naar Katwijk, waar zijn geliefden begraven lagen.

Maar er is nog meer. De Franse theoreticus Roland Barthes heeft een essay geschreven over wat hij het 'werkelijkheidseffect' noemt. Daarin legt hij uit dat bepaalde details in een verhaal een werkelijkheidseffect kunnen veroorzaken.[57] Hoewel 'Aan den Rhijn' slechts zes strofen telt, bevat het dichtstuk wel degelijk details die zo pregnant zijn dat ze zo'n effect teweegbrengen. Vooral de vijfde strofe zorgt hiervoor. Daarin beschrijft Borger hoe hij, nadat zijn vrouw is gestorven, zijn al eerder overleden dochtertje eigenhandig opdelft en het meisje vervolgens in de armen van haar dode moeder legt. Dat beeld is zo intiem, dat het lezers het gevoel geeft dat het haast wel echt moet zijn:

> Ik heb mijn dochtertje opgegraven,
> Toen 't pleit der moeder was beslist,
> En lei het in de groote kist
> En aan de borst, die 't wicht moest laven,
> Dat nimmer laafnis noodig had:
> Ik dacht, één huis behoort aan beiden:
> Wat God vereent, zal ik niet scheiden;
> En sloot in de urn den dubblen schat.[58]

Juist die combinatie van universaliteit en autobiografie maakt dit vers zo bijzonder. Zij biedt een mogelijke verklaring voor het feit waarom Borgers vers zo populair was in de negentiende eeuw.

De postume creatie van een genie

Niet alleen het vers was beroemd in de negentiende eeuw, maar ook de dichter zelf. Diens faam kwam pas postuum tot stand. Direct na zijn dood werd de

56 Citaat uit het ongepagineerde manuscript *Leerreden en voorlezingen*.
57 Roland Barthes, *Het werkelijkheidseffect* (Groningen 2004) 101-112.
58 Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 75.

overledene op tal van plaatsen vanaf de kansel herdacht. Het was echter vooral de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, die op 20 december 1820 een herdenkingsdienst organiseerde in de Lutherse kerk te Leiden, die in de creatie van Borgers postume roem een belangrijke rol speelde.[59] Het gaat niet te ver om deze bijeenkomst als een uiting van vroeg negentiende-eeuwse fancultuur te beschouwen. Zoals er in de eenentwintigste eeuw na het overlijden van een beroemdheid dikwijls een massale herdenking wordt georganiseerd, zo gebeurde dat in 1820 ook met Borger, zij het op kleinere schaal.

De kerk puilde, volgens een krantenverslag,[60] uit. Het publiek bestond uit zowel mannen als vrouwen. Er waren veel aanzienlijke burgers present: vertegenwoordigers van de stedelijke regering, van de rechterlijke macht, van de diverse kerkelijke gezindheden en van de universiteit, onder wie veel collega-hoogleraren en studenten. De aanwezigen waren, aldus Johannes Henricus van der Palm, allen vrienden en vereerders van de overledene. Om zes uur 's avonds betrad Van der Palm, onder het klinken van treurige muziek, het spreekgestoelte, dat met een rouwfloers was omhangen. Hij gold als de grootste redenaar van zijn tijd en was bovendien nauw met Borger bevriend geweest.

Uit de voordracht kan een visie worden afgeleid op de overledene; Van der Palm was bezig een postuum beeld te creëren. Dat zegt meer over de herdenkers dan over degene die werd herdacht. Lotte Jensen heeft opgemerkt dat uitspraken over een overleden schrijver tegelijkertijd een reflectie op de eigen positie met zich meebrachten.[61] Dat ziet men in de herdenking van Borger ook terug. Van der Palm typeerde Borger allereerst als een tweede Pieter Nieuwland (1764-1794). Net als Borger was Nieuwland een dichter en geleerde: hij was hoogleraar in de wis-, natuur- en sterrenkunde in Leiden. Van beiden werd geloofd dat zij wonderkinderen waren en beiden werden op jonge leeftijd geconfronteerd met de dood van hun vrouw in het kraambed. Net als Borger verwerkte Nieuwland zijn verdriet in versvorm. Zowel Nieuwland als Borger schreven daarnaast een ode, de eerste aan het sterrenbeeld *Orion* (1788), de tweede aan de Rijn. Ten slotte werd hun bestaan gekenmerkt door een 'vroege verwelking', Nieuwland werd slechts dertig.[62] Deze karakterisering bleek invloedrijk. Nog decennia later zou ook Busken Huet dezelfde vergelijking maken.[63] Er werd dus teruggegrepen op een achttiende-eeuwse beroemdheid om Borgers faam te bekrachtigen.

Borger werd bovendien door Van der Palm met terugwerkende kracht gebombardeerd tot een genie. De overledene was zonder meer een 'dier bevoorregte schepsels', een gunsteling van de Voorzienigheid: 'BORGER bezat buiten twijfel den natuurlijken aanleg om een groot en zeldzaam man te worden,

59 Zie over deze herdenkingsdienst van de Hollandsche Maatschappij ook Rick Honings, *Geleerdheids zetel, Hollands roem! Het literaire leven in Leiden 1760-1860* (Leiden 2011) 239-240.

60 Verslag van de bijeenkomst in de *Nederlandsche Staatscourant*, 27 december 1820.

61 Lotte Jensen, 'Lang leve de dode dichter! Schrijversherdenkingen en literaire fancultuur rond 1800', *Spiegel der Letteren* 56 (2014) 251.

62 Van der Palm en Tollens, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger*, 4.

63 Busken Huet, *Litterarische Fantasien en Kritieken* 24, 13.

in groote en zeldzame mate.' In alles wat hij deed, straalde vindingrijkheid en oorspronkelijkheid door; hij was een 'lichtstraal, die over alle voorwerpen een' nieuwen dag verspreidt' en 'een wonderbare vonk, die uit het hart, waarin zij ontbrandt, naar buiten in warmte en gloed zich mededeelt; een hemelsche adem, die alles bezielt met gevoel, geest en leven'.[64] Dat gold ook voor de dichter. Als hij zijn lier liet klinken, maakte hij indruk. Nederland kende wellicht grotere dichters, maar allen 'benijdden hem steeds zijn vuur, zijn vlugt, zijn vernuft en oorspronkelijkheid.'[65]

Hierna was het de beurt aan Tollens, die Borger vergeleek met een met vruchten beladen boom, die door een worm wordt aangevreten, waardoor hij omvalt. Net als Van der Palm bestempelde ook hij Borger als een genie, in wiens hart een goddelijke vonk besloten had gelegen, en wiens verdiensten gewone stervelingen deed duizelen: een 'wondre star, die schittrend heeft geblonken, / Zoo ongemeen van pracht, zoo heerlijk in 't gezigt!'[66] Het slot van zijn dichtstuk werd klassiek:

> Rust! smaak in 't graf de rust, in 't leven niet genoten!
> Uw uitvaart is volbracht; wij keeren met uw baar;
> Wij snikken 't laatst vaarwel! de grafkuil is gesloten…
> Drukke u de lijksteen zacht, óns drukt uw lijksteen zwaar![67]

Daarmee kwam er een einde aan de ceremonie ter ere van Borger: een activiteit voor en door bewonderaars. Dat de beroemde redenaar Van der Palm en de al even beroemde dichter Tollens zo lovend over Borger spraken, heeft ongetwijfeld een rol gespeeld in de creatie van Borgers roem.

Lofdichten, pelgrims, pastiches

Rondom Borger ontstonden na zijn dood allerlei vormen van fancultuur. Ook dat onderwerp is de laatste jaren internationaal in opkomst. In de internationale secundaire literatuur wordt de fan niet slechts beschouwd als een consument, maar tevens als een participant. Daarom is er tegenwoordig ook interesse in 'fan practices'.[68] Een hedendaagse fan kan op allerlei manieren zelf een creatieve bijdrage leveren aan het sociale proces van *celebrity*-verering. Hij of zij kan bijvoorbeeld posters ophangen, T-shirts dragen, meetings bijwonen, fanmail sturen, op internetfora schrijven en fantijdschriften oprichten. Toch is fancultuur bepaald geen nieuw verschijnsel. In deze paragraaf worden drie

64 Van der Palm en Tollens, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger*, 9-12.
65 Van der Palm en Tollens, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger*, 31-32.
66 Van der Palm en Tollens, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger*, 53, 70.
67 Van der Palm en Tollens, *De nagedachtenis van Elias Annes Borger*, 71.
68 Over fanpraktijkten in de moderne tijd zie bijvoorbeeld Mark Duffett, *Understanding fandom. An introduction to the study of media fan culture* (New York 2013) 165 e.v.; Nicolle Lamerichs, *Productive fandom. Intermediality and affective reception in fan cultures*. Proefschrift Universiteit Maastricht 2014.

vroeg negentiende-eeewse vormen van dit fenomeen rondom Borger besproken.

Veel beroemde dichters kregen na hun dood een gedenkzuil met gedichten van gelijkgezinden.[69] Zo'n eerbetoon kreeg Borger niet. Wel namen na zijn heengaan tal van auteurs de pen op. Het merendeel van de lofdichten verscheen verspreid in tijdschriften.[70] Ook deze verzen vertonen echter kenmerken van fangedrag, zoals uitbundige bewondering en dweperij. In navolging van Tollens noemden velen Borger als een schitterende ster. Anderen typeerden hem als een engel, die op Gods verzoek was teruggekeerd in het paradijs, omdat hij te groot was voor deze aarde:

> Toen BORGERS lijk zonk in het graf,
> Wierp BORGERS geest zijn' kluisters af,
> En steeg klapwiekend van deez' aard,
> En snelde juichend hemelwaart.[71]

Een motief is verder het bescheidenheidstopos. Sommige auteurs benadrukken dat ze niet in staat zijn om Borgers grootheid te bezingen. Daarnaast zijn er veel verwijzingen te vinden naar de Rijn en naar Borgers vers. Ten slotte treffen we ook hier de vergelijking aan met Pieter Nieuwland. In een vers van H.A. Spandaw wordt Borger gekarakteriseerd als het door Nieuwland bezongen sterrenbeeld:

> Als de Orion mogt hij schijnen,
> Flonkrende aan het stargewelf;
> Moest voor ons zijn licht verdwijnen,
> 't Is onsterflijk als hij zelf.[72]

Niet opgenomen in de *Dichterlijke nalatenschap* is de poëtische bijdrage die in de *Studentenalmanak* voor 1825 verscheen, geschreven door de student T.G. Bussingh van der Koogh. Deze zou zelf in 1824, negentien jaar oud, overlijden. Het is getiteld: 'Uitboezeming na een bezoek aan het graf van E.A. Borger'. Zijn gedicht is een aanwijzing dat Borgers graf op het kerkhof te Katwijk als een soort pelgrimsoord ging dienen. Hoewel Van der Koogh Borger nooit persoonlijk had ontmoet, was hij gefascineerd door diens lot:

> 'k ben uit Leydens wal naar Katwijks duin gegaan
> Ter beêvaart naar uw graf… en 't sneed mij door het harte,
> En 'k heb er zwijgend bijgestaan…

69 Zie over dit genre: Jensen, 'Lang leve de dode dichter!'.

70 Een groot deel ervan werd in 1836 achterin de *Dichterlijke nalatenschap* opgenomen als 'Uitboezemingen bij Borger's dood, door verschillende Nederlandsche dichters'. Al eerder waren sommige verzen verschenen in de uitgave *Verhooring van Borgers Klagten aan den Rijn in de lente van het jaar 1820* (Leiden 1821).

71 Geciteerd naar Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 109.

72 Geciteerd naar Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 103.

Het graf liet volgens de bewonderaar zien welke tegenspoed een mens kon tegenkomen. De bedevaartganger vond het een prettig idee om, na lezing van de ode, nu met eigen ogen de plek te zien waar Borgers 'hobb'lig pad' ten einde was gelopen, waarvan hij meende:

> Hier staat uw voetstap nog, van tranen nat bedropen,
> Hier waar uw heil'ge schim nog om.[73]

Het graf diende om, met het beroemde vers in de hand, stil te staan bij het vreselijke noodlot dat Borger had getroffen.

Ook de rechtenstudent F. Serrurier deed in dichtvorm verslag van het bezoek dat hij aan Borgers laatste rustplaats bracht. Voor hem diende de plek eveneens ter lering: dat de zucht naar aardse glorie ijdel is. Borgers tombe beschouwde hij als een heiligdom, omdat hij de man, van wie nu slechts nog as restte, vereerde:

> Weläan, den eed der trouw gezworen!
> Ons heiligdom zij BORGERS graf!
> Daar denken w', in ons zelf verloren,
> Die lessen na, die hij ons gaf.[74]

Beide studenten waren vast niet de enigen die Borgers graf bezochten. Twee gidsen met informatie over dorpen over Zuid-Holland, vermeldden waar het te vinden was.[75] Het kan haast niet anders of ook andere literaire toeristen reisden naar Katwijk aan den Rijn toe om zelf een kijkje te nemen op het kerkhof.[76]

Het bewijs voor het bestaan van literair toerisme naar Borgers graf, ook jaren ná zijn dood, wordt geleverd door twee getuigenissen.[77] De eerste is van Catharina Vastrik. Haar bundel *Heidebloempjes* (1839) bevat een gedicht 'Aan de schim van E.A. Borger'. Daaruit wordt duidelijk dat zij naar Katwijk reisde om 'in aanbidding' neer te knielen bij de 'geheiligde urn'. Uit haar woorden bleek dat zij gegrepen was door Borgers lot. Het gevoel dat het bezoek aan Borgers laatste rustplaats haar gaf, was niet in woorden te beschrijven. Het was alsof haar de adem werd ontnomen en alsof haar hart ophield met kloppen. Nergens kon je Borgers tragiek beter ervaren dan daar:

73 [Van der Koogh],'Uitboezeming na een bezoek aan het graf van E.A. Borger', *Leidse Studentenalmanak* voor 1825 (Leiden 1824) 108-110.

74 Geciteerd naar Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 123.

75 A.J. van der Aa, Nederland. *Handboekje voor reizigers door ons vaderland* (Amsterdam 1849) 143; F. Allan, *De stad 's Gravenhage en hare geschiedenis; voorafgegaan door eene algemeene geschied- en aardrijkskundige beschouwing der provincie Zuid-Holland* (Amsterdam 1859) 31.

76 Vergelijk [G.J. v.d. K.], 'Bij de grafplaats van den Hoogleeraar E.A. Borger' (1820), *Boekzaal der geleerde wereld en tijdschrift voor de protestantsche kerken, in het koningrijk der Nederlanden* (1821) 76.

77 Over literair toerisme: Nicola J. Watson, *The literary tourist. Readers and places in romantic & Victorian Britain* (Basingstoke 2006); Nicola J. Watson (red.), *Literary tourism and nineteenth-century culture* (Basingstoke 2009). Zie ook Honings, 'Mijn heer, ben jy die groote poëet!'.

O Katwijk! 't mag mij thans gelukken,
Mijn voet in 't schrale zand te drukken,
Terwijl de grijze Rijn de vreedzame oevers kust;
Een sidd'ring rilt mij door mijne aadren,
Nu ik het heiligdom zal naadren,
Waar de overdierbare asch van d'eedlen Borger rust.[78]

Een tweede getuigenis is afkomstig van de Drenthse letterkundige Jan van der Veen Az. Samen met een vriend reisde hij op zondag 6 augustus 1871 met de trein naar Leiden. Van daaruit stapten ze op een stoombootje, dat hun over de Rijn naar Katwijk vervoerde. Ze bezichtigden gebouwen en de uitwatering van de Rijn, zagen de zee, en herdachten de slag bij de Doggersbank (1781). Er was echter vooral één plaats waar ze naartoe wilden: het kerkhof. Na enig zoeken vonden ze de doodgraver, zodat ze hem hun prangende vraag konden stellen: 'Waar is het graf van Borger?' De stokdove man verstond hen niet, maar begreep waarvoor ze kwamen. Hij bracht de heren onverwijld naar een houten bekleedsel dat de kort daarvoor vervangen grafsteen van Borger bedekte. De aanblik ontlokte Van der Veen de uitspraak: 'Welk een eenvoudig gedenkteeken boven het stof van een zoo bemind, beroemd en alom gevierd man!' Ter plaatse schoten hem de dichtregels van Tollens te binnen. Hoewel er al meer dan een halve eeuw was verstreken, leefde Borgers naam voort, aldus Van der Veen. Voor de bezoekers was het, zoals ze verklaarden, heilige grond die ze thans betraden:

> Met een niet te beschrijven gevoel plaatsten we ons op dien steen. Wij stonden op het graf van den man, dien onze oogen nimmer hadden mogen aanschouwen, maar wiens lief en leed wij kenden, wiens werken en gedichten ons zoo dikwijls hadden verkwikt en opgebeurd. Daar lag de man, men wien we als knaap reeds hadden gedweept; de humane geleerde, door geheel de beschaafde wereld bemind en geacht; de weemoedige zanger 'die geen moed had om tranen te plengen[']79 op het graf zijner beide vrouwen – thans ook zijn graf – maar zijne groeten aan dat graf den grijzen Rijnstroom opdroeg; de zwaarbeproefde, die lijdensmoede uitriep: 'Ik wensch geen stap terug te treden op de afgelegde levensbaan.'[80]

Behalve lofdichten en pelgrimstochten werden er na het overlijden van Borger ook pastiches op de ode 'Aan den Rhijn' vervaardigd. Deze hadden dezelfde vorm als Borgers gedicht, en bevatten meermalen citaten uit het origineel. Dergelijke pastiches hadden niet de functie om Borger te parodiëren of belachelijk te maken, maar om hem te herdenken en medeleven te betuigen. Zo is er een vers van F. de Greuve, waarin hij Borgers klachten verhoort. In de slotstrofe spreekt Borger de hoop uit dat het lijkgesteente ook spoedig zijn gebeente zal dekken, 'Bij 't overschot, dat mij behoort'. De Greuves vers slot luidt:

78 Catharina Vastrik, *Heidebloempjes* (Rotterdam 1839) 140.
79 Citaat uit het beroemde 'Aan den Rhijn van Borger, in: Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 102.
80 J. van der Veen Az., 'Eene bedevaart', *Het Leeskabinet* (1872) 11 (Mengelwerk).

En eer de ruwe winter nadert
Ziet hij reeds BORGERS asch vergaderd
Bij 't overschot dat hem behoort.[81]

Dat Borgers vers ook jaren later nog altijd als referentiepunt diende, bleek toen nog in 1858 een dichtstuk 'in den geest van' Borger verscheen.[82]

Omstreeks 1861 verscheen er in de *Almanak voor Hollandsche Blijgeestigen* een parodie op de ode. Deze tekst, die wél bedoeld was om de spot te drijven met Borgers origineel, werd weldra vaker voorgedragen dan het origineel. Een proeve:

Zoo rust dan eindlijk 't lastig vrouwtje,
Van razen en van kijven moê,
En sloot de god des slaaps mijn boutje
Haar kleine ligtgrijze oogjes toe.[83]

De mythe van het Friese wonderkind

De fascinatie voor Borgers leven kwam ook tot uiting in de verschillende levensschetsen die het licht zagen. De eerste was *Elias Annes Borger, Neêrlands jongelingschap ten voorbeeld gesteld* (1835). Daarna volgde *Bijzonderheden omtrent de jeugd en de eerste verstandelijke ontwikkeling van den beroemden Elias Annes Borger* (1842). Ook de volksuitgave van zijn dichtwerken uit 1868 bevat een biografische schets. Vooral één aspect van Borgers leven maakte indruk: zijn jeugd. Tot op heden zijn deze bronnen enkel gebruikt als informatiebron voor Borgers leven. Ongetwijfeld was hij een schrander knaapje, maar in deze teksten ziet men een mechanisme dat ook bij andere beroemdheden werkzaam is: mythevorming door fans. Het is bekend dat over bijzondere figuren anekdoten worden verteld, die niet zozeer te maken hebben met de feiten, maar vooral met de behoefte aan grote mannen. Dat ziet men bij Borger ook gebeuren. Zo ontstond de mythe van het Friese Wonder.

Als klein kind wist Borger zijn omgeving te verbazen, zo lezen we. Op driejarige leeftijd kon hij al verstaanbaar praten en vlug lezen. Hoewel zijn moeder hem soms prentjes met spreuken gaf, had de kleine Elias zichzelf deze vaardigheid eigen gemaakt. In deze tijd corrigeerde hij reeds zijn oudere broertjes en zusjes; maakten zij fouten bij het voorlezen van de Bijbel, dan zei hij: 'gij leest verkeerd: zóó staat er'.[84] Het was gewoonte dat één kind uit de Schrift voorlas. Borger maakte daar een theaterstuk van, en vertelde de anderen vol vuur over

81 Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 96. De Groningse literator B.H. Lulofs vervaardigde eveneens een pastiche, opgenomen in Borger, *Dichterlijke nalatenschap*, 105-108.
82 *De doodgeborene. Dichtstuk, in den geest van Elias Annes Borger* (Amsterdam 1858).
83 K. ter Laan, *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid* (Den Haag 1952, tweede druk) 1.
84 W. Eekhoff, 'De levensloop van Elias Annes Borger', in: E.A. Borger, *Dichterlijke nalatenschap*. Volksuitgaaf. Zesde vermeerderde druk (Schiedam 1868) 4.

de Bijbelse en vaderlandse geschiedenis.'[85]

Vanaf zijn vierde ging Borger naar school. Hij kon het beste lezen van alle kinderen. Daarom bedacht de leraar een oplossing, door het boek onderstehoven te leggen en op het hoofd te laten lezen:

> Doch dit hielp zeer weinig: want men had er in huis reeds een spel van gemaakt, om in een hoek van de kamer te gaan zitten en hem een blad of boek voor te werpen, ten einde het te lezen in elke rigting zoo het viel, hetzij schuins, onderst boven of over den hoek, met die uitkomst, dat men aan de vlugheid van zijn lezen nooit kon bemerken hoe het boek lag.[86]

Om hem een extra opdracht te geven, liet Hornstra de kleine Elias hele Bijbelpassages uit het hoofd leren. Ook dat was geen enkel probleem, evenmin als het schrijven van indrukwekkende opstellen, het schoonschrijven, het vervaardigen van landkaarten en zelfs het leren van de Franse taal. Al na zestien lessen kon hij als knaapje vloeiend Frans lezen, verstaan, schrijven en zelfs vloeiend spreken.

De jongen viel ook op door zijn Bijbelstudie. Rond zijn tiende wilde hij al dominee worden. Soms hield hij hele preken in de woonkamer. Eenmaal was de doopsgezinde predikant van Joure getuige van zo'n optreden en die was zó verrast, dat hij zijn handen vouwde en zijn ogen ten hemel richtte. Borgers taalvermogen was eveneens indrukwekkend; op zijn dertiende beheerste hij het Latijn al beter dan zijn leraar. Daarom kreeg hij een andere docent voor de klassieke talen, Schlikker, in het lommerrijke dorpje Langweer. Binnen de kortste keren sprak Borger vloeiend Latijn. Altijd zat hij te lezen. Zelfs als hij door de straten van Langweer dwaalde, had hij steeds een boek in de hand.

Borgers geestelijke ontwikkeling was bijzonder, maar dat wilde niet zeggen dat hij niet goed was in andere dingen. Hij kon als de beste knikkeren; daardoor was het soms moeilijk voor hem iemand te vinden die met hem wilde spelen. Verder was hij als kind bedreven in het schaatsen, zeilen en zwemmen:

> Ja, daar zijn er, die heugt gezien te hebben, dat hij voor den boeg van het Bolswarder veerschip neêrdook, het schip over zich heen liet varen en achter het roer wederom bovenkwam.[87]

Ook kon hij heel goed dammen, waardoor zelfs meester Hornstra het niet tegen hem durfde opnemen. Alleen voor de zang- en toonkunst had hij minder talent, maar dat had ook voor Pieter Nieuwland gegolden. Maar verder vormde Borger volgens zijn biografen het bewijs dat bijzondere geschiktheid voor de studie niet per se een onvatbarheid voor kunst en smaak met zich meebrengt.

Ook over Borgers vertrek maar Leiden raakte men niet uitgeschreven. De boerenknaap moest verschijnen voor de curatoren om tot de universiteit te worden toegelaten. Deze hadden er weinig vertrouwen in dat de jeugdige, een-

85 [W. Eekhoff], *Bijzonderheden omtrent de jeugd en de eerste verstandelijke ontwikkeling van den beroemden Elias Annes Borger* (Leeuwarden 1842) 13-14.
86 [Eekhoff], *Bijzonderheden omtrent de jeugd*, 15-16.
87 [Eekhoff], *Bijzonderheden omtrent de jeugd*, 25.

voudige en in een boers gewaad geklede Borger iets van het examen zou maken. En dan volgt alweer zo'n anekdote, die eindeloos herhaald zou worden:

> Als om met hem den spot te drijven, houden ze hem een Grieksch Nieuw Testament voor met de vraag, welke taal dat was. Maar hoe groot was hunne bevreemding, toen dat boertje, zoo als ze hem noemden, hun eenvoudig antwoordde: 'wel, dat is Hollandsch,' waarna hij voor de vuist de voor hem openliggende bladzijde vertaalde en zoo glad voorlas, alsof hij een Statenbijbel voor zich had.[88]

Het mythologiseren van Borgers jeugd past in een klassieke traditie. Van vele grote mannen werden de meest opmerkelijke anekdoten verteld. Sommige auteurs vertelden zulke wonderlijke verhalen, in een poging een beeld van zichzelf te schetsen van een wonderkind.[89] In het geval van Borger werd dat imago evenwel postuum tot stand gebracht. Hoe is dat te verklaren?

In de eerste plaats kon het leven van Borger dienen als didactisch middel, om kinderen het goede voorbeeld te geven. In het boekje *Elias Annes Borger, Neêrlands jongelingschap ten voorbeeld gesteld* gebeurt dat zelfs heel expliciet. De anonieme levensbeschrijver verbindt steevast lessen aan de levensloop van de gebiografeerde: sta vroeg op om aan je arbeid te beginnen, gehoorzaam altijd je ouders en wees godvruchtig, net zoals Borger deed. Maar de levensschetsen kunnen ook zonder meer worden beschouwd als uitingen van fancultuur, erop gericht te laten zien wat voor een genie Borger was. Deze biografieën illustreren hoe er na Borgers dood een beroemdheid van hem werd gemaakt.

Besluit

Over Elias Annes Borger is tot op heden vooral in biografische zin geschreven. In dit artikel is voor een andere invalshoek gekozen, die aansluit bij de recente belangstelling voor *literary celebrity.* Hoe is het te verklaren dat negentiendeeeuwers zo geboeid waren door de ode 'Aan den Rhijn' en hoe hangt dit samen met de roem van Borger? In de eerste plaats is gekeken naar het vers zelf, dat uitermate geschikt was om in het openbaar voor te dragen, zoals in de *Camera Obscura* wordt beschreven. Als mogelijke verklaring voor de populariteit ervan is de combinatie van universaliteit (de Orpheus-mythe), herkenbaarheid en autobiografie gegeven. Ongetwijfeld heeft het ook te maken met Borgers levenslot, dat tot de verbeelding sprak en dat men in het gedicht weerspiegeld zag. Niet alleen het gedicht wekte belangstelling, ook de maker ervan. Die fascinatie kwam tot uiting in vroege vormen van fancultuur: de lofdichten op Borger, het literair toerisme naar zijn graf en de pastiches die werden gemaakt. De levensschetsen die na Borgers dood het licht zagen, zeggen meer over Borgers

88 Eekhoff, 'De levensloop van Elias Annes Borger', 13.

89 Bijvoorbeeld Constantijn Huygens, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen, in twee boeken*, 2 delen. Ed. F.R.E. Blom (Amsterdam 2003). Hetzelfde geldt voor Bilderdijk, zie Honings, 'De mythe van de dichter', 13-15.

bewonderaars, hun drang tot mythologiseren en behoefte aan grote mannen, dan over de realiteit. Een verschil met hedendaagse fancultuur is dat de negentiende-eeuwse voorbeelden veel minder uitingen waren van een collectief. De manieren waarop Borgers fans hem vereerden, misten bovendien de blinde adoratie en het overdreven gedweep die kenmerkend zijn voor moderne fans.

De wijze waarop Borgers roem postuum gecreëerd werd, doet denken aan de manier waarop die van Percy Bysshe Shelley tot stand kwam. Na diens overlijden in 1822 – hij verdronk, nog geen dertig jaar oud, nadat zijn boot was omgeslagen voor de kust van Italië – steeg zijn roem tot grote hoogte. Dat lag niet alleen aan zijn werk, maar vooral ook doordat lezers geboeid raakten door zijn leven, aldus Eric Eisner:

> The poet's renown, influence and staying power in culture were closely bound up not just with the power of his poetry but with the fascination exerted by the figure of the poet and the emotional response elicited by the poet's life story.[90]

Zijn leven en dood hadden 'sensational allure' voor het publiek. Dat gold ook voor Borger, zij het in mindere mate. Zo kan E.A. Borger dienen als een illustratie van de *literary celebrity culture* in de negentiende eeuw.

Rick Honings is docent Moderne Letterkunde en onderzoeker aan de Universiteit Leiden. In 2013 verscheen zijn bekroonde biografie van Willem Bilderdijk: De gefnuikte arend *(met Peter van Zonneveld). Momenteel werkt hij aan zijn NWO Veni-project The Poet as Pop Star. Literary Celebrity in the Netherlands 1780-1900.*

Correspondentie-adres: Universiteit Leiden, Opleiding Nederlandse taal en cultuur, P.N. van Eyckhof 1, 2311 BV Leiden. E-mailadres: r.a.m.honings@hum.leidenuniv.nl

90 Eisner, *Nineteenth-century poetry and literary celebrity*, 92.